

AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA GOSPODARSTW ROLNICZYCH POŁOŻONYCH W RÓŻNYCH REGIONACH POLSKI

Agnieszka Ginter

Katedra Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa,
Akademia Podlaska w Siedlcach

Wstęp

Poziom rozwoju polskiego rolnictwa, a tym samym dochody ludności użytkującej gospodarstwa rolnicze w różnych obszarach Polski wykazywały zawsze duże zróżnicowanie. Znane są w Polsce regiony charakteryzujące się wysokim poziomem rozwoju rolnictwa – Kujawy czy Wielkopolska, jak również gospodarzo zaoferane, np. tereny wschodnie kraju.

Również poziom uzyskiwanych dochodów, jak i ich struktura wykazują duże zróżnicowanie regionalne [STOLARSKA 2002].

Porównanie odmienności sytuacji dochodowej, jak również różnic strukturalnych w ujęciu regionalnym jest zagadnieniem ważnym, szczególnie w świetle kształtującej się polityki regionalnej, która wraz z przystąpieniem Polski do UE stała się mocno akcentowana w resorcie rolnictwa.

Według spisu rolnego z 2002 r. liczba gospodarstw domowych z użytkowaniem gospodarstwa rolnego w Polsce wyniosła 1901,7 tys. [MOSSAKOWSKA 2005]. Źródła utrzymania poszczególnych gospodarstw są wypadkową indywidualnych źródeł utrzymania osób, które wchodzi w skład gospodarstwa domowego. Jedynie 13,9% gospodarstw domowych z użytkowaniem gospodarstwa rolniczego utrzymywało się wyłącznie, a 19,8% głównie z rolnictwa.

Rola i znaczenie rolnictwa zmieniają się w czasie [ZIĘTARA 2005]. Znaczenie rolnictwa jako źródła bogactwa zdecydowanie zmalało. W okresie powojennym w 1950 r. udział rolnictwa w PKB wynosił ponad 30%, natomiast w 2003 r. – 2,6%.

Z biegiem czasu [ZEGAR 2001] coraz większe znaczenie dla gospodarstw chłopskich miały dochody niezwiązane z działalnością rolniczą. Spowodowało to znaczące zmiany w strukturze źródeł utrzymania ludności wiejskiej.

Celem badań było poznanie sytuacji dochodowej ludności użytkującej gospodarstwa rolnicze na przykładzie dwóch wsi Drażniew (41 gospodarstw), gmina Korczew, województwo mazowieckie oraz Żlinice (odpowiednio do lat badań 37, 32, 31 gospodarstw), gmina Prószków, województwo opolskie oraz przedstawienie aktywności pozarolniczej w badanych gospodarstwach. Ponadto zwrócono uwagę na czynniki warunkujące aktywność ekonomiczną badanych gospodarstw.

Metodyka badań

Przy opracowywaniu wyników ekonomiczno-produkcyjnych, dotyczących 3 lat gospodarczych, obejmujących okres od 01.07.2000 r. do 30.06.2001 r.; 01.07.2001 r. do 30.06.2002 r. oraz 01.07. 2002 r. do 30.06.2003 r., dokonano ich aktualizacji na podstawie cen stałych z 2001 r.

W miejscowości Żlinice w drugim roku badań, w stosunku do pierwszego, liczba gospodarstw zmniejszyła się z 37 do 32 ze względu na to, że 5 rolników wydzierżawiło, bądź sprzedało swoje gospodarstwa rolnikom z tej samej wsi, a sami podjęli pracę poza rolnictwem. W trzecim roku badań w stosunku do drugiego liczba gospodarstw zmniejszyła o jedno gospodarstwo, do 31, gdyż jeden z rolników również przekazał swoje gospodarstwo w dzierżawę rolnikowi ze Żlinic. Zatem użytki rolne sześciu byłych gospodarstw stanowiły przez cały okres badawczy część pozostałych gospodarstw w tej miejscowości, przez co powierzchnia użytków rolnych w Żlinicach nie ulegała zmniejszeniu, a wręcz przeciwnie w kolejnych latach badań następował niewielki jej wzrost.

Wyniki badań i dyskusja

Rozwój specjalizacji gospodarstw rolnych jest uwarunkowany wieloma czynnikami. Czynniki te oddziałują z zewnątrz, a ich źródłem są warunki obiektywne, w których jest gospodarstwo rolnicze. Do sił różnicujących w środowisku gospodarstwa rolniczego MANTEUFFEL [1984] zalicza między innymi położenie gospodarstwa w określonym środowisku ekonomicznym.

Badana wieś Drażniew położona jest na terenie gminy Korczew, powiat siedlecki, województwo mazowieckie. Wieś Żlinice zlokalizowana jest na terenie gminy Prószków, powiat inowrocławski, województwo opolskie. Wybrane gminy zaliczają się do różnych regionów Polski, jakie wraz z reformą administracyjną kraju uległy zmianie. Gmina Korczew według propozycji SZEMBERG [2000], wyróżniającej na obszarze Polski 7 regionów, zalicza się do regionu środkowowschodniego, natomiast Prószków do południowo-zachodniego.

Pod względem powierzchni gmina Korczew na dzień 30.05.2002 r. zajmowała 105,0 km², natomiast powierzchnia gminy Prószków wynosiła 120,6 km².

W badanym okresie większa liczba mieszkańców wystąpiła w gminie Prószków 9816 osób, w gminie Korczew wyniosła 3300. Pod względem liczby osób przypadającej średnio na 1 km² kolejność gmin przedstawiała się następująco: Prószków 81, Korczew 31.

W gminie Prószków odnotowano 1090 indywidualnych gospodarstw rolniczych, natomiast w gminie Korczew 798. Większą średnią powierzchnię gospodarstwa rolniczego odnotowano na obszarze gminy Korczew, stanowiła ona 8,7 ha użytków rolnych (UR) zaś w Żlinicach wynosiła 6,3 ha U.R.

Podstawowym celem gospodarczym w rolnictwie jest wytworzenie określonych produktów roślinnych i zwierzęcych. Środkami do osiągnięcia tego celu są czynniki wytwórcze: siła robocza, ziemia i kapitał [MACIOŁEK 1989].

W odniesieniu do badanych gospodarstw można było zauważyć istotne zróżnicowanie zarówno zasobów ziemi, pracy i kapitału (tab. 1). Kapitał rozumiano jako sumę środków produkcji, którą podzielono na środki trwałe (oprócz ziemi) oraz środki obrotowe.

Jednym z najbardziej istotnych czynników wewnętrznych wpływających na zróżnicowanie sytuacji dochodowej gospodarstw jest obszar gospodarstwa [MARCYSIAK 2005].

Tabela 1; Table 1

Charakterystyka badanych gospodarstw rolniczych
Characteristics of surveyed farms¹

Wyszczególnienie Specification	Drażniew			Żlinice		
	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003
Powierzchnia UR; Cropland (ha)	278,50	275,70	274,05	609,30	613,10	621,10
Wskaźnik bonitacji; Soil quality index	0,65	0,67	0,65	0,93	1,03	1,02
Średnia powierzchnia gosp. Average farm acreage (ha)	6,79	6,72	6,68	16,46	19,15	20,03
Liczba o.p.* na 1 gospodarstwo Number of full-time workers per 1 farm	1,7	1,8	1,8	2,4	2,3	2,3
Udział gospod. prowadzonych przez rencistów i emerytów Share of pensioners' farms (%)	26,8	34,1	34,1	2,7	3,1	3,2
Udział gospod., z których osoby pracowały poza gospodarstwem (%) Share of farms, where the persons worked outside (%)	43,9	48,7	48,7	48,6	31,2	43,7
Udział gospodarstw prowadzonych przez kobiety Share of farms managed by women (%)	9,7	4,8	4,8	16,2	12,5	11,2
Liczba osób w rodzinie Number of family members	2,9	3,1	3,1	3,5	3,4	3,4
Średni wiek kierownika (lata) Average age of manager	47,8	48,1	49,1	45,0	46,1	45,2
Wartość śr. trw. na 1 gosp. Fixed assets per 1 farm (PLN)	34690	34531	34582	111080	115303	120602
Wartość śr. ob. na 1 gosp. Working assets per 1 farm (PLN)	7119	8780	9056	19570	23658	24187
Średnie plony zbóż w Average cereal yields (dt·ha ⁻¹)	18,4	24,5	25,3	49,9	48,8	48,7
Zużycie naw. min. Fertilization level (kg NPK·ha ⁻¹ UR)	21,0	34,1	27,7	134,1	137,5	139,2
Obsada inwen. żywego Livestock density (SD·100 ha ⁻¹ UR)	48,5	47,9	53,5	51,5	41,7	47,3
Towarowa produkcja rolnicza w PLN na 1 gospodarstwo Market production per 1 farm (PLN)	5586	6444	7160	45443	54325	60439

* osoba pełnozatrudniona; full-time worker

Źródło: badania własne; Source: own survey

W analizowanym okresie stan użytków rolnych w Drażniewie charakteryzował się niewielkim spadkiem, który spowodowany był nieznacznym spadkiem trwałych użytków zielonych. Uwarunkowania glebowe we wsi Drażniew nie były korzystne, wskaźnik bonitacji gleb kształtował się na znacznie niższym poziomie, niż w miejscowości Żlinice.

Powierzchnię użytków rolnych w badanych gospodarstwach we wsi Żłinice charakteryzowała tendencja wzrostowa, co wpływało na wzrost średniej powierzchni gospodarstwa w kolejnych okresach badawczych. Nastąpił wzrost udziału gruntów ornych, w przeciwieństwie do trwałych użytków zielonych, których znaczenie ulegało zmniejszeniu. Zaobserwowana tendencja ta wskazywała na wzrost znaczenia chowu trzody chlewnej w tej miejscowości, a jednocześnie na spadek znaczenia chowu bydła. Określony wskaźnik bonitacji gleb pozwolił stwierdzić, że gospodarstwa położone we wsi Żłinice charakteryzowały się korzystniejszymi warunkami glebowymi. Większą liczbą osób pełnozatrudnionych, przypadającą na 1 gospodarstwo odnotowano w Żłinicach. Udział gospodarstw prowadzonych przez rencistów i emerytów w Drażniewie zdecydowanie przewyższał sytuację w Żłinicach. Na uwagę zasługuje fakt, że w obydwu wsiach udział gospodarstw prowadzonych przez rencistów i emerytów w kolejnych latach badań ulegał wzrostowi. Średnia wieku użytkowników gospodarstw rolniczych w badanych wsiach była zbliżona, nie mniej jednak we wsi Żłinice wiek kierowników w analizowanym okresie należy uznać za bardziej korzystny. Wyraźnie większy był udział gospodarstw prowadzonych przez kobiety, który w analizowanym okresie wykazywał tendencję spadkową w porównywanych miejscowościach. Wystąpił we wsi Żłinice.

Zmiany sytuacji społecznej i gospodarczej związane z procesem integracji z Unią Europejską i potrzeba umiejętnego korzystania z informacji rynkowych wymusza konieczność sprawnego wprowadzania zmian. Dlatego też duże znaczenie ma odpowiednie przygotowanie do zawodu i kierowanie gospodarstwem rolnym. Rodzaj wykształcenia oraz wielkość gospodarstw zdają się przesądzać o strukturze prowadzonej produkcji rolnej [MIŚ, KAWA 2005].

Podstawowym czynnikiem zmian strukturalnych w rolnictwie są zatrudnieni w rolnictwie, ich wiedza, kwalifikacje oraz chęć do zmian i działań przedsiębiorczych, co ujmuje koncepcja kapitału ludzkiego [WIATRAK 2005a]. Wiedza, umiejętność producentów, znajomość oszczędnych technologii wytwarzania będą głównym czynnikiem wzrostu efektywności produkcji i wykorzystania posiadanych zasobów [KLEPACKI 2004].

W odniesieniu do badanych wsi, wśród kierowników gospodarstw w Drażniewie dominującym wykształceniem było podstawowe, natomiast w Żłinicach zawodowe.

W Drażniewie i w Żłinicach odnotowano wysoki udział gospodarstw, z których osoby czerpały dochody spoza gospodarstwa. W Drażniewie w analizowanym okresie udział ten był coraz większy, natomiast w Żłinicach ulegał wahaniom. Istotne znaczenie miały tu uwarunkowania produkcji rolniczej, które korzystniejsze były we wsi położonej na Opolszczyźnie.

Istotne zróżnicowanie w badanych wsiach odnotowano w przypadku osiągniętych plonów roślin uprawnych oraz poziomu nawożenia mineralnego.

Wyższy poziom produkcji towarowej, określający zdolność aktywnego zachowania się gospodarstw na rynku, odnotowano we wsi Żłinice. Tak duże zróżnicowanie wskazywało na różną zdolność adaptacji badanych gospodarstw rolniczych do wymogów gospodarki rynkowej. Gospodarstwa położone w Żłinicach w większym stopniu przystosowały się do warunków gospodarki rynkowej, jakie zaczęły funkcjonować po roku 1989.

Restrukturyzację rolnictwa i wsi w Polsce określają różnorodne czynniki, tkwiące zarówno w rolnictwie, jak i poza rolnictwem [WIATRAK 2005b]. Do

ważniejszych czynników – o charakterze wewnętrznym należą istniejące zasoby i struktura ludności rolniczej oraz gospodarstw rolniczych.

Znacznie korzystniej ukształtowaną strukturę obszarową w badanych wsiach odnotowano w Żlinicach (tab. 2).

Tabela 2; Table 2

Struktura agrarna badanych gospodarstw (%)
Agricultural structure of surveyed farms (%)

Grupy obszarowe Arca groups (ha)	Drażniew			Żlinice		
	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003
1,00–4,99	53,6	51,2	51,2	16,2	21,8	19,3
5,00–9,99	24,4	29,3	29,3	10,8	3,1	3,2
10,00–14,99	17,1	14,6	14,6	13,5	18,7	19,3
Powyżej 15; Above 15	4,8	4,8	4,8	59,4	56,2	58,1

Źródło: badania własne; Source: own survey

We wsi Drażniew udział gospodarstw najmniejszych dotyczył ponad 50% badanej zbiorowości, natomiast udział gospodarstw powyżej 15 ha był zdecydowanie mniejszy, niż w Żlinicach. Wskazywało to na silne rozdrobnienie gospodarstw rolniczych w tej wsi. Należy jednak zauważyć, że w analizowanym okresie w Drażniewie, a mianowicie w drugim okresie badawczym odnotowano zmniejszenie udziału gospodarstw najmniejszych obszarowo przy równoczesnym zwiększeniu udziału gospodarstw w przedziale od 5,00–9,99 ha. Zmiany odnotowano również w przypadku gospodarstw w przedziale od 10,00–14,99 ha. W 2002 r. udział tych gospodarstw uległ zmniejszeniu.

We wsi Żlinice znacznie ponad 50% badanych jednostek organizacyjnych zaliczało się do gospodarstw największych. Udział gospodarstw w przedziale od 10,00–14,99 ha również był znaczny i w analizowanym okresie wykazywał tendencję wzrostową. Najmniejszy udział w strukturze obszarowej gospodarstw dotyczył przedziału od 5,00–9,99 ha.

Dochód z działalności rolniczej w gospodarstwach może być uzupełniany dochodem z pracy poza gospodarstwem. Gospodarstwo rolnicze może również uzyskiwać dochody ze świadczonych usług, transferów budżetowych oraz świadczeń socjalnych. Przy ocenie sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolniczych ważne jest więc uwzględnienie pozarolniczych źródeł dochodu.

Kategorie dochodów w gospodarstwach domowych związanych z rolnictwem odznaczają się wieloma cechami specyficznym [MOSSAKOWSKA 2005]. Gospodarstwa domowe rolników są nierozzerwalnie związane z gospodarstwami rolnymi, jednak ich dochody pochodzą z wielu źródeł.

Dochód osiągnany z tytułu prowadzenia produkcji rolniczej oraz dochody spoza gospodarstwa stanowią dochód osobisty (tzw. dyspozycyjny) rodziny rolnika, będący ekonomicznym celem działalności zawodowej producentów rolnych.

Dochód osobisty jest źródłem finansowania spożycia i akumulacji [SOCZEWKA 2005].

Niższy poziom dochodu dyspozycyjnego w całym okresie badań wystąpił w gospodarstwach położonych w Drażniewie (tab. 3). Wysokość dochodu osobistego w gospodarstwach z badanych wsi w analizowanym okresie charakteryzowała się tendencją wzrostową. W Żlinicach dochody z tytułu posiadania gospodarstwa

darstwa rolniczego, jakimi były niewątpliwie dochody rolnicze, powiększone były o dochody z działalności rolniczej, czyli z tytułu świadczenia usług sprzętem gospodarstwa oraz z tytułu wydzierżawienia ziemi, czego nie odnotowano w Drażniewie.

Tabela 3; Table 3

Dochód dyspozycyjny średnio na 1 badane gospodarstwo (PLN)
Average personal income per 1 surveyed farm (PLN)

Wyszczególnienie Specification	Drażniew			Żłonic		
	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2000/2001	2001/2002	2002/2003
Dochód rolniczy Farm income	1103	1039	1716	26903	29473	35337
Dochód z działalności rolniczej* Income from agricultural activity*	-	-	-	251	361	382
Dochód z działalności pozarolniczej Non-agricultural activity income	366	439	488	649	-	-
Dochody z pracy poza gospodarstwem Out-farm incomes	6722	7429	7444	13478	10937	11903
Dochody ze świadczeń ogółem Budget means in total	4248	4542	4998	2653	3394	4006
Dochód dyspozycyjny netto Net personal income	12406	13439	14646	43146	43873	51630

* dochód uzyskany z oddzierżawienia majątku; leasing income

Źródło: badania własne; Source: own survey

Wartość dochodów z powyższego źródła w Żłonicach, przypadająca na 1 badane gospodarstwo kształtowała się na coraz wyższym poziomie. Dochody pochodzące z gospodarczej działalności pozarolniczej występowały w obydwu wsiach w przypadku pierwszego roku badań, natomiast w kolejnych latach wystąpiły one tylko w Drażniewie. Niższy ich poziom na tle porównywanych wsi wystąpił w gospodarstwach w Drażniewie. Należy jednak zauważyć, że w Drażniewie w całym analizowanym okresie badań następował wzrost wartości dochodów uzyskiwanych z tego tytułu, świadcząc o wzrastającym znaczeniu gospodarczej działalności pozarolniczej w badanej wsi.

Udział dochodu spoza gospodarstwa, obejmującego dochody z tytułu podjęcia pracy oraz ze świadczeń socjalnych w dochodzie dyspozycyjnym w badanych wsiach był bardzo wyraźnie zróżnicowany. Wyraźnie wyższy udział dochodów z tego tytułu w całym analizowanym okresie wystąpił w Drażniewie. Na podstawie danych obrazujących wartość osiągniętych dochodów z pracy, przypadających na jedno badane gospodarstwo w porównywanych miejscowościach, na uwagę zasługiwały dochody osiągnięte w Żłonicach, które w porównaniu z Drażniewem kształtowały się na znacznie wyższym poziomie, ponad dziesięciokrotnym. Wynikało to głównie ze źródła pochodzenia tychże dochodów, a mianowicie z dochodów z pracy poza gospodarstwem, poza granicami kraju, w Niemczech, co powodo-

wało tak duże różnice. Była to praca w budownictwie, podejmowana w 100% przez mężczyzn z tej wsi. Praca zarobkowa podejmowana przez użytkowników gospodarstw w Drażniewie w 100 % dotyczyła źródeł krajowych. Przede wszystkim były to prace o charakterze fizycznym, głównie w leśnictwie. W przypadku dochodów pochodzących z różnego rodzaju świadczeń, ich wysokość z badanych gospodarstw, niezależnie od położenia wsi kształtowała się podobnie. Należy zauważyć, że w kolejnych latach badań stanowiły one coraz większe znaczenie dla badanych gospodarstw, osiągając większe wartości w przeliczeniu na 1 gospodarstwo. Miało to związek ze zwiększającym się udziałem gospodarstw prowadzonych przez rencistów i emerytów w przypadku obydwu wsi.

Wyraźnie mniejszy udział dochodów rolniczych w dochodach osobistych rolników w porównywanych wsiach wystąpił w gospodarstwach we wsi Drażniew. Badania te pozwoliły stwierdzić, że w porównywanych wsiach większe znaczenie rolniczej działalności produkcyjnej zaobserwowano w Żlinicach. Potwierdzał to również udział dochodów pochodzących z gospodarczej działalności pozarolniczej, podobnie jak udział z pracy poza gospodarstwem, czy ze świadczeń, który w całym analizowanym okresie wyższy był we wsi Drażniew. Sytuacja ta uwarunkowana była czynnikami endogenicznymi badanych gospodarstw. Znacznie korzystniej ukształtowana struktura obszarowa gospodarstw w Żlinicach, jak również lepsze uwarunkowania glebowe, wyższy stopień wyposażenia w środki produkcji (trwałe i obrotowe) powodowały większy udział dochodu rolniczego w strukturze dochodu dyspozycyjnego, niż w Drażniewie.

Analiza dochodu osobistego według grup obszarowych pozwoliła zauważyć, że omawiana kategoria dochodowa w badanych wsiach wykazywała różne kierunki zmian (tab. 4).

Zdecydowanie wyższy poziom dochodu osobistego we wszystkich gospodarstwach wydzielonych ze względu na obszar odnotowano we wsi Żlinice. Wewnętrzna analiza kształtowania się dochodu dyspozycyjnego w każdej z badanych wsi pozwoliła zauważyć różnokierunkowe zmiany (tab. 4).

Tabela 4; Table 4

Dochód dyspozycyjny średnio na 1 badane gospodarstwo (PLN)
Average personal income per 1 investigated farm (PLN)

Grupy obszarowe Acreage groups (ha)	Drażniew			Żlinice		
	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2000/2001	2001/2002	2002/2003
1,00–4,99	12299	14255	13993	35135	34536	44202
5,00–9,99	9560	11739	14568	34862	54704	51516
10,00–19,99	16089	14696	12382	36657	30015	34261
20,00–49,99	17568	11305	28755	65893	59808	59372
Powyżej 50,00; Above 50,00	–	–	–	117643	121565	132824

Źródło: badania własne; Source: own survey

W Drażniewie w analizowanym okresie wzrost poziomu dochodu dyspozycyjnego charakterystyczny był jedynie dla gospodarstw, zaliczających się do grupy obszarowej od 5,00–9,99 ha użytków rolnych. Spadek jego wartości w całym okresie badań wystąpił w gospodarstwach od 10,00 do 19,99 ha użytków rolnych. W przypadku pozostałych grup obszarowych odnotowano wahania. Wyraźne załamanie zaobserwowano w przypadku gospodarstw największych w tej wsi w drugim

roku badań, podczas gdy w ostatnim roku nastąpił wyraźny jego wzrost. Wahaniami te wynikały ze zmian w obszarze badanych gospodarstw, które w Drażniewie w efekcie powodowały zmniejszanie się ogólnej powierzchni użytków rolnych w analizowanym okresie. W Żłonicach wzrost poziomu dochodu osobistego w badanym okresie odnotowano w przypadku gospodarstw największych obszarowo. W gospodarstwach, zaliczających się do pozostałych grup obszarowych, zaobserwowano wahaniami w poziomie omawianego miernika ekonomicznego.

Struktura dochodu dyspozycyjnego w badanych wsiach wykazywała ścisły związek z obszarem gospodarstwa rolniczego. Wraz ze wzrostem obszaru użytków rolnych w strukturze dochodu dyspozycyjnego następował wzrost udziału dochodu rolniczego. Należy podkreślić, że mniejszy udział dochodu rolniczego w dochodzie dyspozycyjnym w całym okresie badań wystąpił w miejscowości Drażniew. W Drażniewie w gospodarstwach należących do grupy obszarowej 1,00–4,99 ha oraz dwóch kolejnych, tj. do 19,99 ha największy udział w dochodzie dyspozycyjnym stanowiły dochody z pracy poza gospodarstwem. W całym okresie badań udział dochodu z pracy zarobkowej w najmniejszych gospodarstwach wyniósł średnio 53,4%, w gospodarstwach od 5,00 ha do 9,99 ha 57,4% oraz w gospodarstwach od 10,00 ha do 19,99 ha wyniósł 51,3%. W grupie gospodarstw największych w Drażniewie w drugim roku badań udział dochodu z pracy zarobkowej był również wysoki i ukształtował się na poziomie 53,1%, czego nie odnotowano w przypadku wsi Żłonicze w gospodarstwach największych. Otrzymane wyniki świadczyły o niskich, niewystarczających dochodach rolniczych występujących w Drażniewie. Podobnie jak wysoki udział dochodów z pracy zarobkowej w dochodzie dyspozycyjnym w Drażniewie, udział świadczeń socjalnych, obejmujących emerytury, renty rolnicze oraz zasiłki kształtował się również na wysokim poziomie, a zarazem wyższym, niż w Żłonicach. Niezależnie od grupy obszarowej udział świadczeń socjalnych w dochodzie dyspozycyjnym był znaczący, co podkreślało duże znaczenie tego typu świadczeń dla użytkowników gospodarstw rolniczych w Drażniewie. Wysoki udział dochodu zarówno z pracy zarobkowej, jak i ze świadczeń socjalnych w dochodzie dyspozycyjnym w Drażniewie wynikał głównie z rozdrobnionej struktury agrarnej, jak również słabych warunków glebowych.

W przypadku wsi Żłonicze dochody z pracy poza rolnictwem znaczną rolę odgrywały w gospodarstwach należących do pierwszej i drugiej grupy obszarowej. W gospodarstwach najmniejszych średni udział dochodu z tego tytułu wyniósł 78,7%, natomiast dla gospodarstw od 5,00 ha do 9,99 ha wyniósł 76,5%. W gospodarstwach większych obszarowo (od 10,00 ha i więcej) w Żłonicach udział dochodów spoza gospodarstwa zdecydowanie zmniejszył się na rzecz zwiększającego się udziału dochodu rolniczego. W gospodarstwach powyżej 20,00 ha udział dochodu rolniczego w dochodzie dyspozycyjnym był bardzo wysoki, w gospodarstwach od 20,00 ha do 49,99 ha wyniósł średnio 89,8%, natomiast w gospodarstwach największych 98,6%. Na tle badanych wsi udział dochodu pochodzącego ze świadczeń socjalnych w Żłonicach niezależnie od grupy obszarowej nie miał większego znaczenia.

Podsumowanie i wnioski

Uzyskane wyniki badań pozwoliły stwierdzić, że sytuacja dochodowa ludności użytkującej gospodarstwa rolnicze mierzona, zarówno poziomem dochodu rolniczego oraz osobistego, jak również struktura dochodu dyspozycyjnego była

znacznie zróżnicowana. Na przykładzie wybranych wsi można stwierdzić, że na obszarach wiejskich obserwuje się marginalizację rolnictwa, jako podstawowego źródła dochodów ludności związanej z gospodarstwem rolniczym. Szczególny tego wyraz zaobserwowano we wsi Drażniew, położonej na terenach gospodarczo opóźnionych (tereny Polski wschodniej).

Zróżnicowana aktywność ekonomiczna ludności użytkującej gospodarstwa rolnicze w znacznej mierze uzależniona jest od uwarunkowań produkcji rolniczej. Wieś Drażniew charakteryzowała się niekorzystnymi szeroko rozumianymi uwarunkowaniami przyrodniczo-ekonomicznymi.

Aktywność gospodarstw rolnych zależy przede wszystkim od obszaru użytków rolnych, a także od jakości gleby i wieku użytkowników [PEREPECZKO 2004].

Przeprowadzone badania oraz uzyskane wyniki pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

1. Rozdrobniona struktura agrarna, niekorzystne warunki glebowe, powodowały w znacznej mierze niski poziom dochodów rolniczych w Drażniewie. Sytuacja ta skłaniała ludność do poszukiwania źródeł dochodów pozarolniczych. Poziom wykształcenia ludności użytkującej gospodarstwa rolnicze generował charakter podejmowanej pracy, która głównie miała charakter fizyczny.
2. Zdecydowanie korzystniejsze warunki produkcji rolniczej, wyrażające się przede wszystkim lepiej ukształtowaną strukturą obszarową gospodarstw, odmiennie ukształtowały strukturę dochodu dyspozycyjnego w Żlinicach.
3. Jak wskazały przeprowadzone badania obszar gospodarstwa implikował pozostałe czynniki produkcji. Wartość środków trwałych, jak i obrotowych w przeliczeniu na 1 badane gospodarstwo w Żlinicach zdecydowanie przewyższała dane charakteryzujące wieś Drażniew.
4. We wsi Żlinice dochody rolnicze, których wartość w przeliczeniu na 1 badane gospodarstwo była zdecydowanie wyższa, niż w Drażniewie, powiększane były również o dochody pozarolnicze, których udział był bardzo wyraźny.
5. Aktywność zawodowa rolników z miejscowości Żlinice wynikała z ich otwartości, jak również pozostałych członków rodziny rolniczej, na zagraniczny rynek pracy. Należy tu wspomnieć o charakterystycznym czynniku odnoszącym się do zasobów pracy w Żlinicach, a mianowicie o podwójnym obywatelstwie znacznej grupy właścicieli badanych gospodarstw rolniczych w tej wsi. Aktywność pozarolnicza właścicieli gospodarstw rolniczych z Drażniewa wynikała z niekorzystnych uwarunkowań produkcji rolniczej.

Literatura

KLEPACKI B. 2004. *Procesy przystosowawcze gospodarstw rolniczych i ich otoczenia instytucjonalnego związane z wejściem Polski do Unii Europejskiej.* *Wieś i Rolnictwo* 2(123): 209–221.

MACIOLEK T. 1989. *Normy, wskaźniki i mierniki stosowane w rolnictwie indywidualnym.* Wyd. Spółdzielcze, Warszawa: 230 ss.

MANTEUFFEL R. 1984. *Ekonomika i organizacja gospodarstwa rolniczego.* Wyd.

PWRiL Warszawa: 640 ss.

MARCYSIAK A. 2005. *Czynniki kształtujące sytuację dochodową w gospodarstwach indywidualnych*. Prace Komisji Nauk Rolniczych i Biologicznych XLIII, BTN 57: 445–452.

MIŚ T., KAWA M. 2005. *Planowane zmiany w gospodarstwach rolnych w aspekcie członkostwa Polski w Unii Europejskiej*. Prace Komisji Nauk Rolniczych i Biologicznych XLIII, BTN, Bydgoszcz: 527–534.

MOSSAKOWSKA E. 2005. *Poziom i struktura dochodów gospodarstw domowych związanych z rolnictwem w Polsce*. Prace Komisji Nauk Rolniczych i Biologicznych, Seria B, 57, BTN, Bydgoszcz: 535–542.

PEREPECZKO B. 2004. *Obawy o stan rolnictwa po akcesji w świadomości społecznej Polaków*. *Wieś i Rolnictwo* 2(123): 134–141.

SOCZEWKA I. 2005. *Obliczanie dochodu w gospodarstwach rolnych*, w: *Analiza ekonomiczna gospodarstwa rolniczego w ćwiczeniach i zadaniach*. Wyd. AP Siedlce: 44–48.

STOLARSKA A. 2002. *Regionalne zróżnicowanie sytuacji dochodowej ludności rolniczej prowadzącej dodatkową działalność gospodarczą*. *Zesz. Nauk. SGGW* 46: 125–135.

SZEMBERG A. 2000. *Spółeczno-ekonomiczne regiony rolnictwa i obszarów wiejskich – nowa propozycja*. IERiGŻ Warszawa: 25 ss.

WIATRAK A.P. 2005a. *Kapitał ludzki w procesach zmian rolnictwa polskiego*, w: *Problemy rolnictwa światowego*. Tom XIII. SGGW Warszawa: 390–401.

WIATRAK A.P. 2005b. *Zmiany w strukturze ludności i gospodarstw rolniczych – obserwowane i przewidywane ich skutki*. Prace Komisji Nauk Rolniczych i Biologicznych XLIII, BTN, 57: 821–830.

ZEGAR S.J. 2001. *Przestanki i uwarunkowania polityki kształtowania dochodów w rolnictwie*. IERiGŻ Warszawa: 121 ss.

ZEGAR S.J. 2000. *Dochody ludności chłopskiej*. IERiGŻ Warszawa: 25 ss.

ZIĘTARA W. 2005. *Perspektywy rozwoju gospodarstw rolniczych w Polsce*. *Wieś Jutra* 87: 42–43.

Słowa kluczowe: dochód, aktywność ekonomiczna, gospodarstwo rolnicze, położenie, region

Streszczenie

Artykuł przedstawia zagadnienie zróżnicowania sytuacji dochodowej ludności użytkującej gospodarstwa rolnicze na przykładzie dwóch wsi, zlokalizowanych w różnych obszarach Polski. Badania zostały przeprowadzone w miejscowości Drażniew, województwo mazowieckie oraz w miejscowości Żlinice, województwo opolskie. Dane odnoszą się do okresu trzech lat gospodarczych, tj. 2000/2001; 2001/2002 oraz 2002/2003. Dane zebrano przy pomocy kwestionariusza wywiadu. Praca ukazuje również zróżnicowanie aktywności ekonomicznej badanych gospodarstw i czynniki warunkujące zaobserwowane zróżnicowanie.

ECONOMICAL ACTIVITY OF THE FARMS LOCATED
IN DIFFERENT REGIONS OF POLAND

Agnieszka Ginter

Department of Economic and Organization of Agriculture,
University of Podlasie, Siedlce

Key words: income, economical activity, farm, location, region

Summary

Paper presents the problem concerning differentiated situation of the farmers' income on an example of two villages, located on different areas of Poland. The experiment was carried out at the village Drażniew, Mazowia province and at the village Żlinice, Opole province. Data referred to the period of three farming years, 2000/2001; 2001/2002 and 2002/2003, were collected by the inquiry questionnaires. The article reveals also differentiation in economical activity of investigated farms and indicates the factors conditioning observed differentiation.

Dr inż. Agnieszka **Ginter**
Katedra Ekonomiki i Organizacji Rolnictwa
Akademia Podlaska
ul. B. Prusa 12
08-110 SIEDLCE